

XX əsrdə zərurətdən yaranan Elmlər

"Yalnız Akademiyanın möhtəşəm keçmişinə məmnunluqla baxmaq kifayət deyil, həm də, ilk növbədə, yeni fəaliyyət sahələrini inkişaf etdirmək, elmin həqiqətdən də texnoloji və ictimai tərəqqinin əsas mənbəyinə çevrilməsi üçün istiqamətlər müəyyənləşdirmək lazımdır."

Akademik S.İ. Vavilov

Arif HƏŞİMOV
akademik

(əvvəli ötən sayımızda)

Azərbaycan Elmlər Akademiyasının prezidenti, SSRİ EA-nın müxbir üzvü H.M. Abdullayev "Sovet elmi. Nəticələr və perspektivlər. Sovet Sosialist Respublikaları İttifaqının yaranmasının 60 illiyinə" məcmuəsində çap olunan "Sovet Azərbaycanın elmi" məqaləsindən:

"Ölkəmizdə elmin inkişafının ümumittifaq koordinasiya respublika akademiya-larının hər birinə öz səylərini regionun xüsusiyyətlərinə, kadrların və təcrübənin mövcudluğuna görə və ya xalq təsərrüfatının tələbatına görə ən məqsədəuyğun hesab edilən sahələrə cəmləşdirməyə imkan verdi.

Bu gün Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası ölkədə selen və onun əsasında qurğuların (cihazların) tədqiqi üzrə aparıcı təşkilatdır, həmçinin tibbi termoelektrik cihazlar üzərində işi əlaqələndirir. O, həmçinin sintetik neft turşuları problemlərinin işlənməsi və maqnit yarımqeçiriciləri problemi, eyni zamanda təbii resursların bir sıra aktual problemlərinin işlənməsi üzrə tədqiqatlarla rəhbərlik edir və əlaqələndirir.

Elmlər Akademiyası Azərbaycan Sovet Ensiklopediyasının 10 cildlik nəşrinə elmi-metodik rəhbərlik edir (bu günə kimi beş cildi çap olunub)." (Prezident AN Azerbaydjanskoy SSR, çlen-korrespondent AN SSSR Q.B. Abdullaev. Nauka Sovetskogo Azerbaydjana. // Sovetskaya nauka. Itogi i perspektivy. K 60-letio obrazovaniya CCCP. I.Ф. Зенкевич, Г.Д. Комков, Е.С. Лихтенштейн. Издательство «Наука», 1982 г., 560 с., стр. 342.)

SSRİ Ali Soveti Rəyasət Heyətinin 5 avqust 1975-ci il Fərmanı ilə Sovet elminin, iqtisadiyyatının və mədəniyyətinin inkişafında, yüksəkixtisaslı elmi kadrların hazırlanmasındakı xidmətlərinə görə Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası Xalqlar Dostluğu ordeni ilə təltif edilmişdir.

Elmlər Akademiyasına Xalqlar Dostluğu ordeni təqdim edilməsi münasibətilə 1975-ci il sentyabrın 23-də keçirilən təntənəli ümumittifaq yığıncağında Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi H.Ə. Əliyevin çıxışından: "Elmlər Akademiyasının təltif edilməsi respublikanın bütün alimlərinin diqqətəlayiq nailiyyətlərinin, səmərəli yaradıcılıq əməyinin qiymətləndirilməsi deməkdir. Bu gün biz Azərbaycanın ictimai-siyasi və elmi həyatında mühüm hadisəni - respublika Elmlər Akademiyasına Xalqlar Dostluğu ordeninin təqdim olunmasını təntənə ilə qeyd etmək üçün toplamışıq. SSRİ Elmlər Akademiyasının tarixi xidməti bundan ibarətdir ki, Sovet hakimiyyəti illəri ərzində onun köməyi və bilavasitə rəhbərliyi ilə bütün qardaş respublikalarda iri elmi mərkəzlər yaradılmış, milli elmi kadrlar ordusu yetişmişdir, müasir biliyin bütün sahələri çoxqun sürətdə inkişaf edir. İttifaq Akademiyası bütün respublikaların alimlərinin səylərini birləşdirmiş və başlıca xalq təsərrüfatı problemlərinin həllinə yönəlmişdir. Fazizmə qarşı böyük vuruşma illərində Sovet alimləri qabaqcıl elmi-texniki fikrin bütün nailiyyətlərini hitlerçi qəsbkarların darmadağın edilməsinə yönəldirdilər. Cəbhə və arxa cəbhə alimləri canlı yaradıcı təşəbbüsün nəticələrini daim hiss edirdi."

Çıxışının davamı olaraq H.Ə. Əliyev qeyd etmişdir: "Unudulmaz illərə aid adi bir misal göstərim. İyirminci illərin əvvəllərində, Azərbaycanda Sovet hakimiyyəti yenidən təşəkkül tapan zaman Moskva alimlərinin ekspedisiyası Mingəçevir yaxınlığında Boz dağın ətəklərində öz çadırlarını qurmuşdu. O zaman çətin və ağır dövr idi. Həm fəhlələr, həm də alimlər çox cüzi çörək payı alırdılar. Kür ovağında gecələrin sükutunu quldurların atəş səsləri pozurdu. Lakin elmlə sədaqət bütün çətinliklərə üstün gəlirdi. Kürün sahillərini tədqiq edən alimlərin iti zəkası onillikləri aşib güclü elektrik stansiyasının və süni dənizin mənzərəsini görürdü."

H.Ə. Əliyev çıxışının sonunda Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Xalqlar Dostluğu ordeni ilə təltif edilməsi haqqında SSRİ Ali Soveti Rəyasət Heyətinin Fərmanının mətnini yığıncaq iştirakçıların diqqətinə çatdırmış və gurultulu, sürəkli alqışlar altında ordeni Akademiyanın bayrağına sancmışdır. H.Ə. Əliyev çıxışını Akademiyanın yaradıcı kollektivini, respublikanın bütün alimlərini Vətənin mükafatı münasibətilə bir daha təbrik edərək onla-

ra əməkdaş, yaradıcılıq axtarışlarında yeni, böyük müvəffəqiyyətlər, möhkəm can sağlığı, şəxsi səadət arzulayaraq bitirmişdir. ("Kommunist", 24 sentyabr, 1975-ci il, səh. 1, 2)

H.Ə.Əliyevin çıxışının ardınca Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının prezidenti, SSRİ Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü H.B.Abdullayev əlamətdar hadisə münasibətilə məruzə etmişdir. Məruzə ətrafında çıxış etmişlər: akademik A.A.Bayev - SSRİ Elmlər Akademiyasının akademik-katibi, professor F.M.Bağırzadə - Azərbaycan Dövlət Universitetinin rektoru, akademik A.S.Pranksivili - Gürcüstan SSR Elmlər Akademiyası İctimai elmlər şöbəsinin akademik-katibi, SSRİ Dövlət Mükafatı laureatı, şair Nəbi Xəzri və b.

Azərbaycan KP MK-nin I katibi Heydər Əliyev Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının "Xalqlar Dostluğu" ordeni ilə təltif edilməsinə həsr olunmuş təntənəli yığıncağın rəyasət heyətində (1975-ci il)

SSRİ Elmlər Akademiyasının Rəyasət Heyəti 1980-ci ilin yanvarında Respublika Akademiyasının fəaliyyəti haqqında hesabatı müzakirə edərək qeyd etmişdir ki, "Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası ölkənin aparıcı elm mərkəzlərindən biridir. 1970-1980-ci illərdə Azərbaycan Elmlər Akademiyası alimlərinin sovet elminin ən mühüm nailiyyətlərinə daxil edilmiş əsərlərinin sayı 450-yə çatmışdır". (P.Мамедли. О развитии науки в Азербайджане в 1970-1980-х годах. <https://azerhistory.com/>.)

Azərbaycan Elmlər Akademiyası üzvlüyünə namizədlər sırasından 1983-cü ildə keçirilmiş seçkilərdə Ədilə Əvəz qızı Namazova və Zərifə Əziz qızı Əliyeva həqiqi üzv, Sidiqə Rza qızı Nəmmədova isə müxbir üzv seçilmişlər. S.R.Məmmədova 2001-ci il iyun ayının 29-da Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü seçilmişdir.

Azərbaycanın görkəmli qadın alimlərinə göstərilən bu diqqət Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasına növbəti seçkilərdə də diqqətdə saxlanılmışdır.

Akademik
Ə.Ə.Namazova

Akademik
Z.Ə.Əliyeva

Akademik
S.R.Məmmədova

3.AMEA-nın beşinci onilliyi (1985-1995-ci illər)

Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası və Azərbaycan Elmlər Akademiyası adları altında fəaliyyət göstərən elmi mərkəzin (1985-1995-ci illər) elmi-tədqiqat institutlarının, konstruktor bürolarının texniki təchizatlarının və maliyyələşmələrinin əvvəlcə tədricən, sonralar isə kəskin şəkildə pisləşməsi, xarici ölkələrin ali məktəblərinə çoxsaylı "beyn axını", eyni zamanda respublikanın siyasi orqanları tərəfindən ləğv olunmasına dair səsləndirdikləri çağırışları səbəbindən elmi ictimaiyyət arasında böyük çətinlik yaranmışdır. Bu çətin dövrün çox çəkməyəcəyinə ümid bəsləyən elm adamları heç də yanılmırdılar. Onlar artıq Ümummilli Lider Heydər Əliyevin çətinliklə də olsa Azərbaycana qayıtmasını, Naxçıvan MR Ali Məclisində onun təşəbbüsü və rəhbərliyi ilə Azərbaycan Respublikasının üçrəngli bayrağının qəbul edilməsini və bu istiqamətdə həyata keçirdiyi digər tarixi layihələri görür, elmi fəaliyyətə tezliklə yeni bir müstəvidə yanaşılacağına tam inanırdılar.

Sovet arxitekturasının inkişafında böyük xidmətlərinə, səmərəli elmi-pedaqoji və ictimai fəaliyyətinə görə, anadan olmasının səksən illiyi ilə əlaqədar olaraq Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının akademik Mikayıl Ələsgər oğlu Useynova SSRİ Ali Soveti Rəyasət Heyətinin 18 aprel 1985-ci il tarixli Fərmanı ilə Lenin ordeni və "Oraq və Çəki" qızıl medalı təqdim edilməklə Sosialist Əməyi Qəhrəmanı adı verilmişdir.

Akademik Ç.M.Cuvarlı "SSRİ-nin vahid enerji sisteminin qısaqapanma cərəyanlarından mühafizəsi üçün betel rezistorlarının sənaye istehsalının yaradılması və təşkili"nə görə 1985-ci ildə SSRİ Dövlət Mükafatına layiq görülmüşdür.

Akademik Ə.T.Əmiraslanov "Onkoloji xəstələrin bərpa müalicəsi metodlarının işlənilib hazırlanması və onların klinik təcrübədə tətbiqi" haqqında ki silsilə işlərə görə 1986-cı ildə elm və texnika üzrə SSRİ Dövlət mükafatına layiq görülmüşdür.

Akademik M.C.Cavadzadə "Genitouriya orqanlarına cərrahi müdaxilələrdə autohemotransfuziya məsələlərinin inkişafına dair işlərə görə" 1986-cı ildə SSRİ Nazirlər Sovetinin mükafatına layiq görülmüşdür.

Akademik
Ə.T.Əmiraslanov

Akademik
M.C.Cavadzadə

1986-cı ildə Moskvada SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini vəzifəsində işləyən Heydər Əliyevin yaxından iştirakı və köməyi sayəsində SSRİ Nazirlər Sovetinin 28 oktyabr tarixli 2162r sayılı Sərəncamı, bir müddət sonra Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin 11 noyabr 1986-cı il tarixli 398r sayılı Qərarı və Azərbaycan SSR EA Rəyasət Heyətinin 4 dekabr 1986-cı il tarixli 22/3 sayılı Qərarı ilə Respublika Əlyazmalar Fondunun bazasında Əlyazmalar İnstitutu təsis edilmişdir. (AMEA - 60, Bakı, "Elm" - 2005., 468 səh., s. 347).

Şərqşünas alim A.N.İmanquliyevanın "Yeni ərəb ədəbiyyatının korifeyləri" (1991) kitabı nəşr edilmişdir. (AMEA - 60, Bakı, "Elm" - 2005, 468 səh., s.354).

Şərqşünas alim M.Ə.Məhəmmədinin "Saib Təbrizi və farsdilli poeziyada "Hind üslubu" (1994) kitabı nəşr edilmişdir. (AMEA - 60, Bakı, "Elm" - 2005, 468 səh., s.354).

Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası tərəfindən həyata keçirilmiş, o dövr üçün çox əhəmiyyətli hesab edilən bir sıra tədbirlərin təqdim edilməyini məqsədəuyğun hesab edilərək aşağıdakılar məqaləyə əlavə olunur.

Elmi konfrans. Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası ədəbiyyat, dil və incəsənət şöbəsinin keçirdiyi elmi konfransda inkişaf etmiş sosializm dövründə Azərbaycan dilinin zənginləşməsi yolları müzakirə olunmuşdur. Fevralın 20-də başlanmış konfransın işində alimlər, yazıçılar, tərcüməçilər, ali məktəblərin və ümumtəhsil məktəblərinin müəllimləri, kütləvi informasiya vasitələrinin nümayəndələri iştirak etmişlər. Respublika Elmlər Akademiyası ədəbiyyat, dil və incəsənət şöbəsinin akademik-katibi M.C.Cəfərov məruzə etmişdir. ("Kommunist" qəzeti, 22 fevral 1985, səh.3).

Respublika neftçilərinin mübariz vəzifələri. Azərbaycan partiya-təsərrüfat fəallarıнын yığıncağı Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin birinci katibi K.Bağırovun çıxışından: "Respublika Elmlər Akademiyasının neft-qazçıxarma sənayesi problemləri ilə məşğul olan elmi bölmələrinin işinin səmərəliliyi aşağıdır. Neft-qazçıxarma və neft kəşfiyyatı sahəsində fundamental və tətbiqi elmlərin ayrı-ayrı istiqamətləri ləng inkişaf edir və neft-qazçıxarma sənayesinin inkişaf perspektivləri ilə çox zaman əlaqələndirilmir". ("Kommunist" qəzeti, 3 mart 1985, səh.1).

Böyük dərəcəli neft-qaz axtarışı. Akademik Şəfaət Mehdiyevin, geologiya-minerologiya elmləri namizədləri Ziya Bünyadzadənin və Arif Nərimanovun apardıqları tədqiqat işləri nəticəsində Cənubi Xəzər çökəkliyinin 7-9 kilometr dəriliyində neft yığımlarının ola biləcəyi göstərilmişdir. Bu tədqiqatların nəticəsi sovet elminin ən mühüm nailiyyətləri sırasında daxil edilmişdir. Geologiya-minerologiya elmləri namizədi İbrahim Quliyev SSRİ Elmlər Akademiyasının geokimya və analitik kimya, Ümumittifaq elmi-tədqiqat nüvə geofizikası və geokimyası institutlarında dərində yatan çöküntülərin neftlilik-qazlılıq perspektivini aşkar etmək məqsədilə tədqiqatlar aparmışdır. ("Kommunist" qəzeti, 2 iyun 1985, səh.3).

Elmi axtarışın səmərəliliyi. SSRİ Elmlər Akademiyasının Ümumi Yığıncağı. SSRİ Elmlər Akademiyasının prezidenti (1975-1986-cı illər) A.P.Aleksandrovun çıxışından: "Son illərdə SSRİ Elmlər Akademiyasının və respublika akademiya-larının qardaş socialist ölkələrinin elmi idarələri ilə əməkdaşlığı daha genişlənmiş və möhkəmlənmişdir". ("Kommunist" qəzeti, 3 mart 1985, səh.3).

Terminologiya məsələləri. "Dəyirmi stol" arxasında söhbət. Müasir sosial və elmi-texniki tərəqqi şəraitində termin yaradıcılığı, yeni hadisə və anlayışların dəqiq mənalandırılması xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Bu sahədə respublikamızda ardıcıl iş aparılır, dilçilər, ayrı-ayrı bilik sahələrinin mütəxəssisləri terminologiyanın inkişafı və təkmilləşdirilməsi üçün böyük səy göstərir. Eyni zamanda çətinliklər və nöqsanlar da az deyildir. Problemin bütün cəhətləri hələ tam aydınlaşdırılmamışdır. Bunlar haqqında "Kommunist" qəzetinin, 7 iyun 1985-ci il tarixli (səh.3) nömrəsində məlumat veril-

mişdir. Orada göstərilmişdir ki, bu günlərdə "Kommunist" qəzeti redaksiyasının və Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası Terminologiya Komitəsinin birlikdə keçirdikləri "Dəyirmi stol" arxasında söhbətdə mehiz həmin insanlardan danışılmış, terminologiyamızın bir sıra aktual məsələləri müzakirə olunmuşdur.

Müzakirədə iştirak etmişlər: Azərbaycan SSR EA-nın vitse-prezidenti, akademik C.Quliyev, Azərbaycan SSR EA-nın ədəbiyyat, dil və incəsənət bölməsinin akademik-katibi, akademik M.Cəfər, Azərbaycan SSR EA-nın akademikləri M.Şirəliyev, A.Əfəndizadə, İ.Mustafayev, Azərbaycan SSR EA-nın müxbir üzvləri Ə.Orucov, Ə.Mirəhmədov, fəlsəfə elmləri doktoru M.Ağamirov, tibb elmləri doktoru, professor Ə.Əliyev, hüquq elmləri doktoru, professor M.Xələfov, iqtisad elmləri doktoru Q.Əbdülməlimzadə, pedaqoji elmlər doktoru, professor N.Kazimov, filologiya elmləri doktoru M.Qasımov, Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası baş redaktorunun birinci müavini, filologiya elmləri doktoru A.Dadaşzadə, "Azərbaycan" direktorunun müavini, filologiya elmləri namizədi İ.Əmər, S.M.Kirov adına Azərbaycan Dövlət Universiteti Jurnalistika fakültəsinin dekanı, filologiya elmləri namizədi T.Rüstəmov, Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət Heyəti Nəşr və tərcümə şöbəsinin müdiri V.Kərimov, texnika elmləri namizədi B.Əhmədov, "Kommunist" qəzeti redaksiyası tərcümə şöbəsinin müdiri C.Xəlilov və başqaları.

Şəkilə akademiklər M.Şirəliyev, M.Cəfər, C.Quliyev və Komissiyanın digər üzvləri

Şəkilə akademik İ.Mustafayev, Azərbaycan SSR EA-nın müxbir üzvləri Ə.Orucov, Ə.Mirəhmədov, akademik A.Əfəndizadə və Komissiyanın digər üzvləri

Komissiyanın digər üzvləri

Həmin müzakirədən bəzi qeydləri aşağıda dərc edirik.

C.Quliyev: "Təcrübə göstərir ki, mütəxəssislərin iştirakı ilə terminləri vaxtaşırı nəzərdən keçirmək, onların elmi-texniki, ictimai-siyasi və s. anlayışlara müvafiq olub-olmadığını yoxlamaq yaxşı nəticə verir".

M.Cəfər: "Terminologiyanın müasir elm və texnikanın inkişaf səviyyəsi ilə ayaqlaşa bilməsi çox vacibdir. Hesablamalara görə, son 30-35 ildə təkcə fizika, kimya, riyaziyyat, biologiya və başqa təbiət elmlərinin yüz əlliyyə qədər yeni sahəsi yaranmışdır və bu sahələrdən hər biri özü ilə bərabər çoxlu yeni terminlər gətirmişdir".

M.Şirəliyev: "Terminlərin yaradılması üçün əsas mənbə dilimizin öz lüğət tərkibidir. Ümumişlək sözlərə əlavə mənə vermək, Azərbaycan dilinin öz sözlərinə, eləcə də alınma sözlərə müvafiq şəkilçilər artırmaq, iki və daha artıq sözü birləşdirmək, başqa dillərə məxsus sözləri kalka etmək, sözlərdə ixtisar aparmaq yolu ilə elmi-texniki, ictimai siyasi və s. terminlər yaratmaq mümkündür".

B.Əhmədov: "Dəyirmi stol" arxasında müzakirədə qeyd olunmuşdur ki, elmi-texniki və ictimai-siyasi ədəbiyyatda, dərsliklərdə, televiziya və radio verilişlərində, mətbuatda termin müxtəlifliyinə, təhriflərə yol verilməməsi üçün Azərbaycan SSR EA Terminologiya Komitəsinin hazırladığı terminoloji lüğətlər əsas götürülməlidir".

4. AMEA-nın altıncı onilliyi (1995-2005-ci illər)

Bu dövrdə müstəqil respublika olmuş Azərbaycan artıq elmdən konkret nəticələr gözləməli idi. Lakin əvvəlki illərdə elmə qarşı mənfi münasibətin formalaşması, yüksəkixtisaslı mütəxəssislərin xarici ölkələrə üz tutmaları və ya başqa profilə təşkilatlarda işləməklə özlərini maddi cəhətdən müəyyən qədər təmin etməyə üstünlük vermələri bu dövrdə yeni nəticələr gözləmək baxımından heç də münasib deyildi. Bütün bunlara baxmayaraq elmi-tədqiqat institutları və mərkəzləri gələcəyə inanaraq fəaliyyətlərini davam etdirmişlər və inanışlar ki, mövcud çətinliklər tezliklə aradan qaldırılacaq, formalaşmaqda olan Azərbaycan dövləti elmə münasibətdə yeni baxışlar ortaya qoyacaqdır. Həqiqətən

Akademiyasının gələcəyə ünvanlanan fəaliyyəti

də, Ümummilli Lider Heydər Əliyev o illər elmi ictimaiyyətin inamını realılığa çevirdi və onları yeni akademik mühitin yaradılmasında yaxından iştirak etdi. O illərdə əldə edilmiş bir sıra mühüm nəticə və hadisələr təqdim edilir:

Nazirlər Kabinetinin 8 iyul 1993-cü il tarixli qərarına əsasən Azərbaycan EA-nın Arxeologiya və Etnografiya Sektoruna İnstitut statusu verilmişdir. (AMEA-60, Bakı, "Elm" - 2005, 468 səh., s.458).

Türkiyə Respublikasının Prezidenti Süleyman Dəmirəl Azərbaycan Elmlər Akademiyasının fəxri üzvü seçilmişdir. (AMEA-60, Bakı, "Elm" - 2005, 468 səh., s.458).

Akademik Ç.M.Cuvarlı "110 kV və daha yüksək gərginlikli elektrik yarımstansiyalarında ferorezonans proseslərinin müəyyən edilməsi, qarşısının alınması üçün elmi əsasların, metodların və texniki vasitələrin işlənilib hazırlanması"na görə 1996-cı ildə Ukraynanın Dövlət Mükafatına layiq görülmüşdür.

1996-cı ilin sentyabr ayında Prezident Heydər Əliyevin sərəncamı ilə Əlyazmalar İnstitutuna dahi Azərbaycan şairi və mütəfəkkiri Məhəmməd Füzulinin adı verilmişdir. (AMEA-60, Bakı, "Elm" - 2005, 468 səh., s. 347)

Şərqişnas alim G.B.Baxşəliyevanın "Əbdülfə-rəc əl-İsfahanin "Nəğmələr kitabı və klassik Azərbaycan ədəbiyyatı" (1998) kitabı nəşr edilmişdir. (AMEA-60, Bakı, "Elm" - 2005, 468 səh., s. 354).

1999-cu ildə Azərbaycan dilinin üçüncü lüğətinin I cildi çapdan çıxmışdır. (AMEA- 60, Bakı, "Elm" - 2005, 468 səh., s. 350).

3 dekabr 1997-ci il tarixdə Azərbaycan Respublikası Elmlər Akademiyasının prezidenti akademik Fəraməz Maqsudov (1997-2000-ci illər) ilə Avropa Nüvə Tədqiqatları Təşkilatının baş direktoru Kristofer Llevelin Smit tərəfindən Əməkdaşlıq Sazişi imzalanmışdır. Bu Əməkdaşlıq Sazişi Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin 1 fevral 1999-cu il tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir.

Akademik Cəmil Quliyevin Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin "Yeni əsr və üçüncü minillik münasibətilə Azərbaycan xalqına müraciət" ilə əlaqədar çıxışına (yanvar 2001-ci il) dair yazdığı məqalədə deyilir: "XX əsrdə Azərbaycan xalqının ən böyük nailiyyəti, şübhəsiz ki, müstəqil Azərbaycan dövlətinin yaradılmasıdır. Azərbaycan xalqı demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlətin möhkəm təməlini qoymuşdur.

Azərbaycan Respublikasında elmin rolu, əhəmiyyəti və yeri müstəqil Azərbaycanın bərqərarlaşması zəruriyyəti ilə şərtlənir və onun varlığı və gələcəyi üçün əsas amillərdən biridir. İndiki ağır və çətin keçid dövründə, dünya mədəniyyətinə suveren dövlət kimi daxil olan Azərbaycan üçün elm əvəzolunmaz məhsuldar qüvvədir. Dövlətimizin əsl suverenliyini təmin edən ümdə göstəricilərdən biri onun elmi-mənəvi potensialıdır. Azərbaycan Respublikası ümumi bəşəri aləmdə layiqli yer tutmaq üçün birinci növbədə ən yüksək intellektual sərvətə malik olmalıdır. Belə bir sərvət elm və elmi-pedaqoji kadrlardır.

Dünyada ən aktual şey tarixdir. Tarix bizdən qabaqdadır, bizdən sonra deyil... keçmiş tarix artıq əbədiyyətdir. Tarix bu gün də hər an gələcəyə doğru daim inkişaf edir, tərəqqi edir!" (C.B. Quliyev. Tarix: düşüncələr, mülahizələr, qeydlər... (1953-2003), Bakı, "Elm", 2004, 764 səh. 48 səh.şəkil., s.483).

Azərbaycan Respublikasının sabiq Prezidenti mərhum Heydər Əliyevin göstərişi ilə ersəyə gələn Azərbaycan SSR EA-nın akademiki və prezidenti Yusif Məmmədaliyevin heykəlinin 16 sentyabr 1998-ci il tarixində Azərbaycanın paytaxtı Bakı şəhərində, İstiqlaliyyət küçəsində, İsmailiyyə binasının yaxınlığında yerləşən ərazidə açılış olmuşdur.

Ümummilli lider Heydər Əliyev Yusif Məmmədaliyevin heykəlinin açılış mərasimində iştirak və çıxış etmişdir.

Heydər Əliyevin açılış mərasimindəki çıxışından: *"Yusif Məmmədaliyevin qızı çox gözəl çıxış etdi və bütün bu abidənin yaranmasında iştirak edənlərin hamısına təşəkkürünü bildirdi. Mən Sevdə Məmmədaliyevanın bu sözlərinə qoşuluram və bütün bu abidənin yaranmasında iştirak edənlərin hamısına təşəkkürümü bildirirəm. Çox sağ olun. Sevdə Məmmədaliyevaya çıxış edərkən mən düşündüm, həqiqətən atasının qızıdır. Çox gözəl danışdı, məzmunlu danışıq və görənir ki, Yusif Məmmədaliyevin fitri istedadı onun övladlarında da öz əksini tapıb və güman edirəm, bu fitri istedad gələcək nəsillərdə də özünü göstərəcək. (Sevdə Məmmədaliyevə AMEA-nın müzbir üzvüdür-red.)*

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti H.Əliyev və AMEA-nın müxbir üzvü S.Məmmədaliyeva

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti H.Əliyev, heykəltəras A.Əsgərov və AEA-nın prezidenti F.Maqsudov

Heykəlin müəllifləri Azərbaycan Respublikasının xalq rəssamı, professor Akif Əsgərov, arxitektor E.Əsədov və Azərbaycanın Əməkdar incəsənət xadimi, rəssam Çingiz Fərzəliyevdir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev 2002-ci il dekabrın 31-də Prezident sarayında Milli Elmlər Akademiyasının prezidenti Mahmud Kərimovu qəbul etmişdir. Prezident Heydər Əliyev AMEA-nın fəaliyyətini yüksək qiymətləndirmiş, burada aparılan islahatların, keçirilən seçkilərin, kadr dəyişikliyinə müsbət nəticələr verdiyini vurğulayaraq demişdir ki, "Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası 2002-ci ildə yeni bir həyat yaşamışdır. 2001-ci ildə keçirilmiş seçkilər sizə işləri yenidən təşkil etmək imkanı verdi. Çünki ona qədər Akademiyada keçmişdən, deyə bilərəm ki, 1980-ci illərdən mövcud olan vəziyyət yenə davam edirdi. İndi hər şey sizin əlinizdədir, sizdən asılıdır. Biz bunları edərək, təbiidir ki, sizdən Akademiyanın işində yeni keyfiyyət gözləyirik.

Biz ilin son günündə, son saatlarında görüşürük. Demək, yeni il ərəfəsində söhbət aparırıq. Ona görə də, bu görüşün məhz bu gün keçirilməsinin xüsusi əhəmiyyəti var".

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev AMEA prezidenti akademik Mahmud Kərimovla

Akademik Mahmud Kərimov dövlətimizin başçısını Dünya Azərbaycanlılarının həmrəyliyi günü və Yeni il bayramı münasibətilə ürkədən təbrik etdi, AMEA-nın illik fəaliyyətindən, mövcud problemlərdən danışdı. (Azertac. 02.01.2003, <https://azertag.az>)

Ümummilli Lider Heydər Əliyevin 28 dekabr 1998-ci il və 23 iyun 2003-cü il tarixli sərəncamlarına müvafiq olaraq, professor Ş.Muradovun elmi rəhbərliyi və bilavasitə iştirakı ilə "Azərbaycan Respublikasının demografik inkişaf konsepsiyası" (1999-cu il) və "Azərbaycan Respublikasında demografiya və əhəlişəkilliyinin inkişafı sahəsində Dövlət Proqramı" işlənilib hazırlanmış (2004-cü il) və ölkə rəhbəri tərəfindən təsdiq edilmişdir. Bu dövrdə həmçinin Azərbaycanın yeni rayonlaşma şəbəkəsi də hazırlanmış və dövlət başçısı tərəfindən qəbul edilmişdir. (AMEA-60, Bakı, "Elm"-2005, 468 səh., s. 350).

5.AMEA-nın yeddinci onilliyi (2005-2015-ci illər)

Son iki onillik müstəqil Azərbaycan elminin modernləşmə, elm və təhsilin idarəedilməsinin yenidən təşkili və dövlətin elm siyasətinə uyğun islahatların davam etdirilməsi dövrü kimi seçiyyələnir. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının 2005-2015-ci illərdə inkişaf mərhələsi - modernləşmə dövrü kimi xarakterizə olunur.

Elmin strateji rolunun təsdiqi və dövlət siyasəti. 2005-ci ildən başlayaraq AMEA-nın inkişafı yeni mərhələyə qədəm qoydu. Akademiyanın modernləşməsi bu dövrdə Prezident İlham Əliyevin bilavasitə dəstəyi ilə həyata keçirilən tədbirlər sayəsində yeni mərhələ kimi formalaşdı. Prezidentin akademik cəmiyyətə verdiyi mesajlar, onların ictimai nüfuzunu və ölkənin inkişafındakı rolunu önə

çəkması, elmi fəaliyyətin prioritet istiqamətə çevrildiyini göstərdi. İlham Əliyevin 2005-ci ildə AMEA-nın 60 illik yubileyində etdiyi çıxışda vurğuladığı kimi, "elmin inkişafı hər bir ölkənin tərəqqisi üçün əsas amillərdən biridir". Bu çıxış yalnız yubiley təbriki deyil, dövlət siyasətində elmin əsas dayaqlarından biri kimi qəbul edildiyinin göstəricisidir.

Akademiyanın daxili modernləşməsi və struktur yenilikləri. Bu dövrdə AMEA-nın strukturu əhəmiyyətli dərəcədə yeniləndi: yeni institutlar yaradıldı, mövcud strukturların rəhbərliyi dəyişdirildi, maddi-texniki baza gücləndirildi. Bu dəyişikliklər yalnız formal yenilənmələr deyil, həm də Akademiyanın çağırışlara cavab verə bilən çevik və funksional elm mərkəzinə çevrilməsi üçün atılan addımlar idi.

AMEA prezidenti akademik Mahmud Kərimovun bu prosesdəki liderliyi də qeyd olunmalıdır. O, Akademiyanın elmi və təşkilati potensialını genişləndirən təşəbbüslərlə çıxış edərək, dövlət rəhbərliyi ilə elm cəmiyyəti arasında körpü rolunu oynadı.

Humanitar və fundamental elmlərin paralel inkişafı. Prezident İlham Əliyev çıxışlarında həm fundamental, həm də humanitar elmlərə bərabər diqqət göstərilməsinin vacibliyini dəfələrlə vurğulamışdır. Elmi inkişafın yalnız texnoloji tərəflərlə məhdudlaşmaması, həm də milli-mənəvi dəyərləri əks etdirən tədqiqatlara yer verilməsi bu dövrün əsas prinsiplərindən biri idi. Bu istiqamətdə İrəvan xanlığı, Qarabağ məsələləri və Zəngəzur bölgəsinin tarixinin araşdırılması kimi layihələrin dəstəklənməsi, elmi yanaşmanın siyasi və mədəni təhlükəsizliklə necə üst-üstə düşdüyünü göstərdi.

Elmi irsin qorunması və beynəlxalq tanındırılması. Bu dövrdə Azərbaycan elminin görkəmli nümayəndələrinin yubileylərinin keçirilməsi və onların irsinin beynəlxalq səviyyədə tanındırılması mühüm yer tuturdu. Lev Landau və Yusif Məmmədaliyev kimi dünya şöhrətli alimlərin Bakıda keçirdikləri illər və onların elmi fəaliyyətləri ölkənin intellektual tarixindəki yerini ön plana çıxardı. Bu həmçinin Azərbaycan elminin beynəlxalq integrasiya prosesinə töhfəsi idi.

Lev Landaunun 100 illik yubileyinin keçirilməsi təkcə bir alimin xatirəsinin yad olunması deyildi. Bu, Azərbaycan elminin dünya elmi ilə kəsişdiyi, xüsusən də atom layihəsi kimi global əhəmiyyətli tədqiqatlarda iştirak etdiyi bir dövrün təqdimatı idi. Eyni zamanda, Kurçatov, Sinelnikov, Vannikov kimi Bakıda fəaliyyət göstərmiş alimlərin tarixə düşmüş töhfələri Azərbaycanın elmi mirasının bir hissəsinə çevrildi.

Elmi kadrların yetişdirilməsi və sosial təniti. Prezidentin çıxışlarında dəfələrlə elmi kadr hazırlığı, alimlərin sosial rifahının yaxşılaşdırılması məsələlərinə toxunması bu dövrdə elmin yalnız maddi deyil, həm də insan kapitalı baxımından inkişaf etdiyini göstərir. Bu, uzunmüddətli strateji yanaşmanın nəticəsidir: elmi inkişaf etmək üçün şərait, stimül və nəsil ardıcılığı lazımdır. Mahmud Kərimovun qeyd etdiyi kimi, elm adamlarının intellektual imkanlarının qorunması dövlətin sabit və məqsədyönlü siyasətinin göstəricisidir.

Elmi məhsul və nəşrlər. Təhlil edilən dövrdə mühüm nəşr layihələrindən biri olan "Böyük İqtisadi Ensiklopediya" (7 cildlik, 2010-cu il) ölkədə iqtisadi nəzəriyyə və praktikaya dair biliklərin sistemləşdirilməsinə yönəlik ciddi təşəbbüs idi. Bu cür layihələr həm akademik, həm də ictimai maarifləndirmə baxımından dəyərli idi.

Infrastruktur layihələri və institusional inkişaf. AMEA-nın əsas binasının təmiri, institutlara əlavə texniki resursların ayrılması, seysmoloji xidmət və Şamaxı Rəsədxanası kimi xüsusi elm sahələrinin dəstəklənməsi həm təbii fəlakətlərə hazırlıq, həm də kosmik müşahidə kimi müasir elmi sahələrdə Azərbaycanın söz sahibinə çevrilməsi üçün atılmış addımlar idi. Prezidentin də dediyi kimi, "Rəsədxana dünya miqyasında öz müasirliyi ilə seçiləcəkdir".

2005-2015-ci illər Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası üçün yalnız yubileylərlə yadda qalan illər deyil, həm də strategiyaların formalaşdığı və gerçəkləşdirildiyi modernləşmə dövrü olmuşdur. Bu illərdə elmin milli maraqlara xidmət etməsi, beynəlxalq elmi müstəviyə çıxarılması, alimlərin rifahının yaxşılaşdırılması və gələcək nəsillərin yetişdirilməsi istiqamətində mühüm addımlar atılmışdır.

Azərbaycan elminin bu dövrdə keçdiyi yol, sadəcə inkişaf mərhələsi deyil, həm də ölkənin milli ideoloji əsaslarını, mədəni və intellektual dəyərlərini qoruma və gücləndirmə missiyası daşıyan strateji xətt idi. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının bu dövrü Akademiyanın prezidenti akademik İsa Həbibbəylinin apardığı tədqiqatlar əsasında müəyyənləşdirildiyi modernləşmə dövrünə təsadüf edir. Həqiqətən də, bu dövrdə Akademiyaya yeni üzvlər seçildi, institutlar, bölmə və mərkəzlər yarandı, onların rəhbərliyi yeniləndi və s. Həyata keçirilən tədbirlər onun gələcək çağırışlara cavab verəcək səviyyəyə çatması üçün bir növ şərait yaratmış oldu.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev 14 fevral 2005-ci il tarixində Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının ölkəmizin iqtisadi, sosial və mədəni inkişafında, elmi kadrların hazırlanmasında rolu və yaradılmasının 60 illiyi nəzərə alınaraq Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının 60 illik

yubileyi münasibətilə tədbirlər planının hazırlanmış həyata keçirilməsinə dair Sərəncam imzalamışdır.

Müslüm Maqomayev adına Dövlət Filarmoniyasında 14 dekabr 2005-ci il tarixində Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının 60 illiyinə həsr olunmuş təntənəli yığıncaq keçirilmişdir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və birinci vitse-prezident Mehriban Əliyeva yığıncaqda iştirak etmişlər.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin təbrik nitqi:

"Əziz dostlar!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Bu gün Azərbaycanda böyük bayramdır - Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının 60 illik yubileyi qeyd olunur. Mən bu münasibətlə sizin hamınızı ürkədən təbrik edirəm.

Bu gün çıxışlarda və baxdığımız videofilmə xalqımızın Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin Azərbaycan elminin inkişafında rolu haqqında deyilmişdir. Bu həqiqətdən də belədir. Bütün dövrlərdə - 1970-ci illərdə, ondan sonra, 1990-cı illərdə Heydər Əliyevin elmə diqqət və qayğısı çox yüksək səviyyədə idi. O, çox gözəl bildirdi ki, hər bir ölkənin, hər bir xalqın tərəqqisində elmin inkişafı müstəsna rol oynayır.

Təsədüfi deyil ki, Ulu Öndərin ilk görüşlərindən biri də məhz Elmlər Akademiyasının binasında, Azərbaycan ziyalıları ilə keçirilmişdir. O görüş çox rəmzi xarakter daşıyırdı. Çünki Azərbaycan alimləri, ziyalıları ölkəmizin, cəmiyyətimizin elitisidir. Onların dünyagörüşü, mövqeyi, hərəketləri, fəaliyyəti Azərbaycanın inkişaf dinamikasını, inkişaf perspektivlərini xeyli dərəcədə müəyyən edir.

Azərbaycan elminin gələcək inkişafı da daim diqqət mərkəzindədir. Artıq burada səsləndi ki, müəyyən konkret addımlar atılmışdır. Bu bir daha onu göstərir ki, bizim söyləyimiz, proqramlarımız realılığı əks etdirir, realılığa əsaslanır və bunun praktiki nəticələri də var. Qərar qəbul olunur, dərhal icra edilir və ondan sonra nəticə də əldə olunur. Bundan sonra da Azərbaycan elminin inkişafına diqqət, qayğı göstəriləcəkdir.

Fundamental elmin inkişafı böyük əhəmiyyət kəsb edir. Azərbaycanın bu sahədəki uğurları çox böyükdür. Mən ümid edirəm ki, bu istiqamətdə inkişaf gələcəkdə də davam edəcəkdir.

Eyni zamanda humanitar elmlərin inkişafına böyük diqqət göstərilməlidir. Bu sahədə də böyük uğurlar var. Ancaq hesab edirəm ki, biz bu sahədə daha da fəal olmalıyıq, daha ciddi işlər görməliyik.

Elmlər Akademiyasının maddi-texniki bazasının möhkəmlənməsi işində əlavə addımlar atılacaqdır. İndiyədək olanlar ilk addımlardır. Biz gərək bu maddi-texniki bazanı daha da möhkəmləndirək, Akademiyanın nəzdində fəaliyyət göstərən institutlara daha böyük həcmdə kömək göstərək".

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev çıxışının sonunda demişdir:

"Əziz dostlar!

Mən çox şadam ki, bu bayramda sizinlə birlikdəyəm. Çalışacağam ki, Akademiyanın inkişafında bundan sonra da öz əməyimi əsirgəməyim. Mən bir daha demək istəyirəm, bu, qəti fikrimdir ki, hər bir ölkənin normal inkişafı üçün ilk növbədə bilik, savad, elmin inkişafı lazımdır. Azərbaycanda çox güclü elmi potensial vardır. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının üzvləri çox dəyərli şəxslərdir. Həm elm sahəsində, həm də ictimai həyatda xalqın hörmətini qazandırmış insanlardır və biz bu insanlarla fəxr edə bilərik. Mən də fəxr edirəm ki, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası bu gün yüksək səviyyədədir. Çalışmalıyıq ki, gələcəkdə öz işimizlə, əməyimizlə Akademiyaya kömək göstərək, onun bütün məsələlərini həll edək və Azərbaycanda elmin gələcək inkişafına nail olaq.

Sizi bu gözəl bayram münasibətilə bir daha təbrik edirəm. Sizə uğurlar, cansağlığı arzulayıram. Sağ olun!"

(Ardı var)